

Nora Andreea DAGHIE
CONCUBINAJUL - Familia din afara CĂSĂTORIEI

Résumé

„Ubi jus ibi remedium”

Depuis quelques années, le concubinage est devenu la forme moderne de cohabitation favorite par rapport au mariage classique, déterminé par des facteurs économiques et sociaux, et le changement de la mentalité. À première vue, les jeunes qui préfèrent le concubinage ont l'air d'afficher une attitude d'originalité face aux traditions. Même si la relation de concubinage n'est pas reconnue par la loi, rien n'empêche un couple de célibataires d'habiter et d'acquérir des biens ensemble, de contracter des dettes ou d'avoir des enfants. Il y a pourtant un problème qui reste: comment dépasseront-ils les situations critiques qui apparaissent lorsqu'ils rompent la relation, que celle-ci se détériore et que chacun demande sa part de tout ce qu'ils ont accumulé pendant le concubinage?

Rezumat

„Ubi jus ibi remedium”

În ultimii ani concubinajul este forma modernă de conviețuire preferată față de forma clasică a căsătoriei, iar la baza lui stau factori economici, sociali și de schimbare a mentalității. La prima vedere, tinerii care preferă concubinajul par să afișeze o atitudine de originalitate în fața tradițiilor. Deși relația de concubinaj nu este recunoscută de lege, nimic nu mai împiedică un cuplu necăsătorit să locuiască și să dobândească bunuri împreună, să contracteze datorii sau să dea naștere copiilor. Rămâne însă o problemă: cum vor depăși ei situațiile tensionate ce se ivesc atunci când relația se rupe, se deteriorează și fiecare își pretinde partea din tot ceea ce au acumulat pe parcursul...concubinajului.

Definiția concubinajului

Înainte de a încerca o definiție a concubinajului ar fi interesant de prezentat o enumerare a termenilor folosiți pentru a desemna acest tip de

relație. Varietatea lor este surprinzătoare și confuză. Iată, spre exemplificare, câțiva dintre cei mai utilizați termeni în țări europene:

- Franța - „union libre”, „concubinage”, „personne à charge”, „ceux qui vivent maritalement”, „mariage de fait”, „ménage de fait”;

- Germania - „partnerschaft”, „wilde ehe”, „faktische ehe”, „konkubinat”, „frue ehe”, „gervissenssehe”, „eheahnliche”, „ehe ohne transchein”;

- Marea Britanie - „ambnous marriage”, „informal marriage”, „unmarried cohabitation”, „de facto marriage”, „de facto relationship”.

Din această varietate semantică rezultă două constante: concubinajul reprezintă o situație de fapt și el se definește întotdeauna prin raportare la căsătorie, între cele două existând asemănări și deosebiri¹.

Indiferent dacă este o simplă etapă premergătoare căsătoriei sau un stil de viață rezultat dintr-o relație de lungă durată sau definitivă, concubinajul se definește prin raportare la căsătorie.

În dicționarul de drept privat, concubinajul este definit ca fiind „o conviețuire cu caracter de relativă stabilitate, între un bărbat și o femeie care nu sunt uniți între ei prin căsătorie”. Fiind o simplă stare de fapt, legea nu-i recunoaște niciun fel de efecte juridice proprii.

Dicționarul explicativ al Limbii Române oferă următoarea definiție pentru concubinaj: „conviețuirea unui bărbat cu o femeie, fără îndeplinirea formelor legale ale căsătoriei; căsătorie nelegitimă”.

În literatura de specialitate², concubinajul a fost definit ca o conviețuire de fapt între un bărbat și o femeie pe o perioadă relativ mai îndelungată de timp.

Concubinajul - parte a realității vieții sociale

Constituie, pentru fiecare dintre noi, un adevăr axiomatic, faptul că în țara noastră familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită, pe principiile moralei, pe respectul, pe egalitatea dintre bărbat și femeie, pe comunitatea de idealuri, afecțiunea, încrederea și sprijinul reciproc dintre

¹ G. Lupșan, *Dreptul familiei*, Ed. Junimea, Iași, 2001, p. 118.

² G. Lupșan, op. cit., p.119; A. Corhan, *Dreptul familiei. Teorie și practică*, Ed. Lumina Lex, București, 2005, p.57; T. Bodoașcă, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 55.

membrii ei, pe îmbinarea armonioasă a intereselor personale cu cele obștești.

Căsătoria reprezintă „izvorul de căpetenie a legăturilor ce se stabilesc între membrii unei familii.. celula de bază a societății noastre”³.

În țara noastră, deși, în marea majoritate a cazurilor izvorul de bază al legăturilor de familie se află în căsătorie, realitatea vieții sociale confirmă și existența concubinajului, ca legătură bazată pe înțelegerea dintre un bărbat și o femeie, în sensul de a conviețui în acest mod.

Legea română nu recunoaște concubinajul ca formă de conviețuire.

Potrivit prevederilor Codului familiei, în România, statul ocrotește din punct de vedere legal căsătoria și familia, adică apără interesele mamei și copilului și recunoaște căsătoria în fața ofițerului de stare civilă fără să facă vreo referire la concubinaj. Cu alte cuvinte nu există un semn de egalitate între căsătorie și concubinaj.

Majoritatea statelor europene însă au legiferat concubinajul mai ales din cauza numărului mare de copii născuți din cupluri necăsătorite. Pe locul întâi se află Islanda cu 65 % dintre copii proveniți din relații de concubinaj, urmată de Danemarca și Suedia cu 55 %, în timp ce în Marea Britanie proporția este de 40 %.

Și la noi, recensământul populației din 2002, a dovedit că din ce în ce mai multe cupluri de tineri aleg să trăiască împreună fără să-și legalizeze relația. Fenomenul uniunii consensuale (concubinajul) a început să câștige teren în detrimentul căsătoriei, astfel încât pentru prima dată s-a impus necesitatea înregistrării uniunii consensuale, ca tip de aranjament marital neconvențional. Potrivit datelor puse la dispoziție de Institutul Național de Statistică (INS), 828.000 de persoane au răspuns că trăiesc în concubinaj, ceea ce înseamnă 3,8 % din populația României. Însă cifra reală, susține sociologul Maria Voinea, s-ar putea să bată spre un milion de persoane.

Dintre persoanele care au declarat că trăiesc în uniune consensuală, 73,6% erau necăsătorite, 17,9 % divorțate, 7,1 % văduve și 1,4 % căsătorite (în acest caz, au recunoscut că, în afara relației legalizate, mai au o relație cu un amant/o amantă). Aproape jumătate dintre cei care au ales concubinajul sunt necăsătoriți și au vârste cuprinse între 20 și 34 de ani.

³ I.P.Filipescu, P. Aura, O. Colmuschi, I. Eremia, *Încheierea căsătoriei și efectele ei*, Ed. Academiei București, 1981, p. 11.

Preferința pentru uniunea consensuală se reflectă și în scăderea numărului de căsătorii. Potrivit datelor INS, în 2002 s-au înregistrat 129.018 de căsătorii, cu 30 % mai puține față de 1990. De altfel, numărul căsătoriilor înregistrate în 2002 a fost cel mai mic din toată perioada postbelică, înscriindu-se în tendința de scădere continuă care a început încă din 1991.

În situația în care societatea preferă concubinajul și nu căsătoria, o lege care să-l reglementeze și să ofere protecție socială acestei categorii de cupluri devine imperios necesară.

Din punct de vedere juridic, pe planul relațiilor personale nu există probleme. Fiecare își poate părăsi partenerul de viață atunci când consideră necesar. Este, de altfel, avantajul incontestabil și evident al unei asemenea relații. Dar, se pune problema care este regimul bunurilor dobândite în comun.

De remarcat este faptul că în sălile de judecată cele mai aprinse discuții sunt cele referitoare la bunurile agonisite de concubini. Fără îndoială, prezumția de comunitate prevăzută de art. 30 C.fam. nu funcționează în cazul concubinilor ca și în cazul soților. În raporturile patrimoniale dintre concubini, bunurile acumulate de aceștia devin proprietate comună pe cote-părți pentru fiecare în proporția în care a contribuit la achiziționarea lor indiferent pe numele căruia dintre ei s-a făcut actul de cumpărare⁴.

Aspecte deosebite apar și în ceea ce privește copilul născut ca urmare a unei relații neoficializate. Pentru că natalitatea în concubinaj nu este legiferată, copiii născuți sau concepuți în timpul concubinajului nu beneficiază de prezumție de paternitate, ei fiind considerați copii din afara căsătoriei. Dacă filiația față de mamă se poate dovedi ușor, nu același lucru se întâmplă referitor la filiația paternă. Tatăl își poate recunoaște paternitatea (printr-o declarație la serviciul de stare civilă sau printr-un înscris autentic în fața notarului ori la judecătorie) sau o poate tăgădui. În ceea ce privește obligația de întreținere între părinte și copil, aceasta se menține chiar dacă acel copil nu este rezultat dintr-o căsătorie, în schimb obligația de întreținere între concubini nu are nicio valoare juridică.

⁴ C. Ș. Morăreanu, *Concubinajul - realitate ce impune soluții legislative*, în *Curierul judiciar* nr.11-12/2004, p. 18.

De asemenea copiii care provin din relații de concubinaj sunt egali în drepturi cu cei născuți într-o căsătorie⁵.

Un aspect foarte sensibil care ar trebui luat în considerare, este acela că în țara noastră funcționează o serie de centre, case de tip familial sau fundații, care se ocupă cu îngrijirea copiilor abandonati, iar acești copii rămân luni sau chiar ani de zile neînregistrați după naștere. Aceștia, proveniți în marea majoritate din relații de concubinaj nu există practic din punct de vedere juridic.

Raportat la instituția căsătoriei, în relația de concubinaj nu există obligația de a purta un nume comun, obligația de fidelitate, obligația de coabitare, de sprijin moral reciproc, aspecte pe care cei mai mulți concubini nu le cunosc sau cărora nu le dau importanța cuvenită.

În România, în perioada mandatului 2000-2004 președintele Comisiei pentru Drepturile Omului din Camera Deputaților și liderul Partidei Romilor, Nicolae Păun, a inițiat un proiect de lege privind recunoașterea concubinajului ca formă de conviețuire socială. Proiectul a fost susținut de toți membrii Comisiei indiferent de partidul din care proveneau având ca motivație studiile sociologice alcătuite și ținând cont de indicatori, precum numărul copiilor născuți din cupluri necăsătorite și reducerea numărului căsătoriilor înregistrate după evenimentele din 1989(dacă în 1993, 15% din copii proveneau din cupluri necăsătorite în anul 2001 ponderea acestora a ajuns la 20% iar, în ceea ce privește căsătoriile, numărul acestora a scăzut de la 193.000 în anul 1990 la numai 136.000 în anul 2000).

Față de aceste constatări, sociologii susțin că cele mai importante cauze ale concubinajului sunt sărăcia și lipsa de perspective economice din ultimii ani. Acestea pun partenerii în situația de a nu-și putea concretiza relația sub forma căsătoriei, fie din cauza cheltuielilor pe care le implică un astfel de eveniment, fie că unul dintre parteneri are o situație materială precară neacceptată de familia celuilalt⁶.

În cuprinsul Proiectului de lege, concubinajul este definit ca „uniune consensuală care se legalizează printr-un contract încheiat în fața notarului

⁵ Potrivit art. 48. pct. 3 din *Constituția României* și art. 63 *C.fam* „ copilul din afara căsătoriei a cărui filiație a fost stabilită prin recunoaștere sau prin hotărâre judecătorească, are aceeași situație legală ca și copilul din căsătorie, bucurându-se de aceleași drepturi legale ca un copil din căsătorie”.

⁶ C. Ș . Morăreanu, op. cit., p. 19.

public, semnat de către cei doi parteneri și înregistrat într-un registru special, eliberându-se și un certificat persoanelor angajate într-o astfel de relație".

Potrivit acestei propuneri legislative partenerii sunt obligați să contribuie la cheltuielile comune ale locuinței și cele generate de menținerea acesteia în bună stare, intrând și cele privind educarea copiilor aflați în întreținere. În caz de separare bunurile dobândite în timpul concubinajului nu se împart în mod egal decât dacă acest lucru a fost stipulat în mod expres în contract. În cazul decesului unuia dintre parteneri bunurile de uz gospodăresc și locuința comună rămân în proprietatea supraviețuitorului și a copiilor rezultați din această legătură. Concubinajul încetează prin moartea unuia dintre parteneri, pe baza acordului liber exprimat în scris a partenerilor și înregistrat în registrul special și când intervine căsătoria între cei doi sau a unuia dintre ei cu o terță persoană.

Intră sub incidența Proiectului de lege privind concubinajul numai relațiile stabilite între parteneri care nu au relație familială concomitentă întemeiată pe căsătorie potrivit art.1 alin.3.

În text se mai dispune că acel concubin care a produs o vătămare corporală gravă, ce a cauzat invaliditate sau incapacitate de muncă celui alt partener datorează acestuia întreținere.

Nesprijinit de societatea civilă și criticat fiind de biserică, actul normativ privind legiferarea concubinajului a rămas în fază de proiect.

Scurt istoric privind apariția concubinajului Concubinajul în Dreptul român

În Dreptul roman, concubinajul avea la bază inegalitatea socială a celor doi concubini, motiv pentru care erau lipsiți de „connubium”, adică de dreptul de a încheia o căsătorie legitimă în baza lui „ius civile”⁷.

În această postură se aflau, de exemplu uniunile dintre patricieni și plebei, cele dintre liberi și ingenui sau, mai târziu, dintre liberi și senatori, ori dintre soldați și concubinele lor, cât timp aceștia se aflau în exercițiul stagiului militar, sau dintre cetățeni și persoanele aflate în îndeplinirea unor meserii considerate dezonorante.

⁷ G. Lupșan, op. cit., p. 116.

În cazul „concubinatusului”, copiii rezultați din această relație nu erau considerați copiii tatălui. Tatăl avea însă posibilitatea de a-i adopta, iar mai târziu, în epoca dominatului, de a-i legitima. „Per a contrario”, copiii naturali nu intrau niciodată în puterea părintească, „patria potestas”.

Femeia nu avea obligația de fidelitate față de concubinul său, ca dovadă că „Lex Iulia de Adulteris” nu sancționa pe concubina adulterină. Totuși, la finele principatului se instituie obligația de fidelitate și interdicția pluralității relațiilor de „concubinatus” pentru același bărbat sau femeie.

Pe lângă „concubinatus”, Dreptul roman permitea și alte uniuni, „contubernium” și „matrimonium sine connubio”.

„Contubernium”, deși interzisă de lege, nu producea niciun efect juridic, întrucât constituia o simplă legătură de fapt între sclavi ori între oameni liberi și sclavi.

„Matrimonium sine connubio” reprezintă uniunea a două persoane care nu au „connubium” din cauza diferenței determinate de „status civitas” (diferența de cetățenie sau de naționalitate). Aceste persoane, care se căsătoreau astfel după „ius gentium” au dobândit cetățenie romană în momentul în care toți locuitorii imperiului au devenit cetățeni romani, putând să încheie căsătoria conform lui „ius civile”.

Asupra copiilor născuți din aceste uniuni tatăl nu dobânda „patria potestas”, cum nu dobânda nici „manus” asupra soției sale. Mai târziu prin concesiuni imperiale, se putea dobândi „ius connubi”⁸ și în virtutea acestuia prerogativele oricărui „pater familias”, și anume, „patria potestas” și „manus”.

Potrivit lui Iustinian, în sarcina tatălui natural a fost statuată o obligație de întreținere, obligația alimentară față de copiii născuți din astfel de uniuni, „sine justae nuptiae”, și au fost atribuite unele drepturi succesoriale femeilor și copiilor din aceste uniuni.

Generalizarea concubinajului ca o realitate socială

Instituția căsătoriei este și în prezent principala formă de existență a celei fundamentale a societății – familia. Cu toate acestea, atât istoria

⁸ „Ius connubi” sau „connubium” consta în dreptul de a încheia o căsătorie potrivit Dreptului civil român.

omenirii și a științei dreptului, cât și contemporaneitatea au consacrat, ca realitate socială incontestabilă, și o formă alternativă a căsătoriei între două ființe umane de sex opus. Este vorba de concubinaj numit și uniune consensuală⁹.

Studiile în materie a sociologilor români¹⁰, au evidențiat un fapt paradoxal, anume că uniunile consensuale propagă regula fidelității liber-consimțite cu mai multă tărie chiar decât mariajul.

Sub aspectul său de Drept civil, instituția căsătoriei este de dată relativ recentă, concubinajul existând atât înainte, cât și după apariția căsătoriei. Încă din antichitate, concubinajul a fost un mijloc de existență umană, bărbatul având dreptul să conviețuiască cu mai multe femei numite „concubine” care se bucurau de adevărate drepturi ce decurgeau din cutumele poporului respectiv și care ulterior puteau fi trecute în rândul nevestelor.

Cel care a introdus în Dreptul civil noțiunea de concubinaj cu rang de căsătorie dându-i efectele juridice corespunzătoare acesteia a fost Justinian. În Dreptul roman, concubinajul apare ca o căsătorie de rang juridic inferior. În acest sens trebuie menționată din „Corpus Juris Civilis”, „Lex Iulia de vi publica et privata”, care în Cartea a VII a, Digesta(Marcellus) conține următoarea dispoziție: „Niciunul dintre concubini nu va fi făcut vinovat de crimă de adulter pentru că trăiește în concubinaj, întrucât concubinajul există prin lege și acesta nu implică o pedeapsă”.

Această căsătorie de grad inferior avea motive dintre cele mai diverse, de la cele economice la cele psihologice.

În „jus valahicus” din timpul feudalismului românesc relațiile conjugale din afara căsătoriei, cât și cele din afara concubinajului notoriu - care nu era un fapt imoral - erau considerate infracțiuni și erau pedepsite ca atare.

Cercetarea sociologică a familiei tradiționale a reliefat că valoarea supremă a instituției căsătoriei o constituie autoritatea. Potrivit acesteia, structura familiei consacră superioritatea bărbaților asupra femeilor, a vârstnicilor asupra tinerilor și a părinților asupra copiilor. Actualmente - ca urmare a schimbării sistemului de valori morale în lumea contemporană -

⁹ C. Ș. Morăreanu, op. cit., p. 19.

¹⁰ C. Ciupercă, I. Mitrofan, *Revista Română de Sociologie* nr. 5-6 /1993, p. 496-498.

are loc o mutație prin care valoarea supremă a familiei moderne tinde să devină „cooperarea între parteneri”.

Apreat de multe ori drept „căsătorie de probă”, concubinajul exprimă și astăzi un caracter notoriu de unitate stabilă, publică și liberă.

În acest sens, preferința pentru concubinaj sau uniunea consensuală între parteneri a devenit frecventă după 1970, atât în Europa, cât și SUA. Pe plan mondial, asistăm la o tendință din ce în ce mai pregnantă de înlocuire a mariajului legal constituit, ce se manifestă prin creșterea numărului de divorțuri concomitent cu reducerea numărului recăsătoririlor. Se are în vedere noul model familial, mai puțin restrictiv al uniunii consensuale.

Legiuitorii diferitelor state europene au recurs la crearea unui cadru legal pentru astfel de uniuni. În prezent Danemarca beneficiază de o astfel de lege intitulată „Legea înregistrării parteneriatului” ce a intrat în vigoare de la 1 iunie 1989, Belgia are „Legea privind legalizarea coabitării” din 23 noiembrie 1998 intrată în vigoare de la 1 ianuarie 2001, Aragonul și Catalonia - ca provincii cu legislație autonomă în cadrul Spaniei au o „Lege privind cuplurile necăsătorite”, Suedia are o lege similară intitulată „Legea parteneriatului familial”; mai au legislație asemănătoare Islanda („Registered Partnership Act” - 1996), Olanda („Registered Partnership Act” - 1998), Norvegia („Registered Partnership Act” - 1990).

De asemenea, sunt în curs de adoptare legi care au același obiect în Portugalia, Finlanda, Germania, Canada și Australia. Astfel de legi, sub titulatura de „common law” sau „informal marriage”, există actualmente, în zece dintre statele din componența SUA (Alabama, Colorado, Kansas, Rhode Island, South Carolina, Iowa, Montana, Oklahoma, Pennsylvania, Texas) și districtul Columbia¹¹.

Adoptarea unei legi privind concubinajul a fost rezultatul unui proces de 10 ani în Franța și s-a finalizat prin „Legea solidarității civile”, intrată în vigoare la 15 noiembrie 1999. Această lege conferă concubinului un drept de moștenire, de locațiune și ajutor reciproc, excluzând posibilitatea, asemeni situațiilor uniunilor homosexuale, ca cei doi concubini să poată adopta un copil.

În dreptul românesc, în lipsa unui act normativ care să confere un statut juridic legal concubinilor, și date fiind situațiile diverse ivite în practică, au

¹¹ C. Ș . Morăreanu, op. cit., p. 17.

existat încercări de aplicare prin analogie a dispozițiilor din materia căsătoriei.

Căsătoria nu se bucură de o definiție legală dar în literatura de specialitate¹² s-a afirmat că reprezintă uniunea liber consimțită dintre un bărbat și o femeie, încheiată cu respectarea dispozițiilor legale, în scopul întemeierii unei familii, termenul de uniune având o dublă semnificație de act juridic și de statut legal aplicabil soților pe toată durata raporturilor de căsătorie. Spre deosebire de căsătorie, concubinajul reprezintă uniunea de fapt cu caracter de relativă stabilitate dintre un bărbat și o femeie care nu sunt căsătoriți între ei din punct de vedere juridic, uniune care nu produce efecte juridice proprii și nu conferă concubinilor un statut juridic¹³.

Scopul concubinajului

Potrivit Proiectului de Lege privind recunoașterea concubinajului ca formă de conviețuire socială nr. 158/2002, concubinajul sau uniunea consensuală reprezintă „relația de fidelitate dintre două persoane de sex opus, adulte care-și manifestă dragostea reciprocă și angajamentul individual pentru atingerea unor scopuri de viață comune, prin aceea că locuind împreună și folosind în comun bunurile pe care le dețin, ei se comportă ca soț și soție”

Trebuie precizat că uniunea consensuală este adoptată în special de tineri ca o reacție la dificultatea asigurării condițiilor economice minime necesare pentru încheierea unei căsătorii. Însă concubinajul nu este un mod de-a conviețui câțiva ani înaintea căsătoriei sau de-a construi o a doua relație fără formele legale, ci un nou model de coabitare, susceptibil de a cunoaște în viitor, o mare extindere.

Astfel, pot fi cauze ale concubinajului:

– emanciparea societății românești sub influența (uneori chiar sub presiunea) modelului occidental (peste tot în lume numărul uniunilor consensuale este în creștere);

– cerințele crescânde de continuă calificare și educație, necesare asigurării unui loc de muncă corespunzător (școala durează mai mult);

¹² I. Albu, *Dreptul familiei*, E.D.P., București, 1975, p.34, T. R. Popescu, *Dreptul familiei. Tratat, vol. I*, E.D.P., București, 1965, p. 109.

¹³ E. Florian, *Dreptul familiei*, Ed. Lumina Lex, București, 1997, p. 13.

- dorința tinerilor de a face carieră;
- lipsa unei locuințe și a unor surse de trai decent;
- inexistența unor avantaje sau politici de stat care să stimuleze întemeierea unei familii;
- bani insuficienți pentru oficializarea relației în condiții decente;
- dispariția unor restricții (specifice vechiului regim) care erau impuse modului de conviețuire.

Din cauza motivelor enumerate anterior, tinerii amână încheierea căsătoriei pentru o vârstă mai matură când speră că vor avea și resurse financiare mai solide.

În loc să se căsătorească la 25 de ani, se căsătoresc la 30-35 de ani și de aceea optează pentru formula tranzitorie a concubinajului.

În percepția bărbaților, concubinajul nu presupune răspunderi fundamentale. Statutul de bărbat căsătorit antrenează mult mai multe obligații în viziunea societății, a comunității, a familiei.

În concubinaj, în ceea ce privește femeia, în principiu, aceasta nu beneficiază de un statut diferit de cel al unei soții.

Un avantaj al concubinajului ar fi acela că partenerii sau concubinii împart cheltuielile generate de gospodăria casnică între ei, iar un dezavantaj ar consta în faptul că intră în conflict cu normele religioase.

Caracterele concubinajului

Concubinajul este o *conviețuire* dintre un bărbat și o femeie într-o perioadă relativ îndelungată de timp fără ca aceștia să fie căsătoriți între ei sau cu alte persoane, între care se stabilesc, „*de facto*”, raporturi asemănătoare celor dintre soți.

Concubinajul, potrivit poziției constante a doctrinei, deși nu este o legătură juridică, ci una de fapt, *nu este prohibit de lege*.

Din punct de vedere social, relațiile de cuplu pot îmbrăca forma aventurilor pasagere, a relațiilor de afecțiune platonică, a vieții în comun etc. Dintre acestea, numai acelea care se bucură de o anumită *stabilitate* produc efecte specifice Dreptului familiei, care pot fi comparate cu cele rezultând din căsătorie.

Din punct de vedere juridic, fenomenul este analizat sub denumirea de *concubinaj_sau uniune liberă*. Termenul de concubinaj („cum cubare” - a trăi

împreună), pune accent pe elementul material al relației dintre parteneri. Noțiunea de uniune liberă pune accent pe elementul intențional al legăturii dintre membrii săi. În dreptul comparat modern, în general, este folosit termenul de „uniune liberă”, considerat a fi mai adecvat concepției actuale cu privire la acest fenomen¹⁴.

Concubinajul reprezintă, în ultimă instanță, faptul pentru un bărbat și o femeie, care nu sunt căsătoriți între ei sau cu alte persoane, de a întreține relații personale și patrimoniale caracterizate printr-o anumită *durată, notorietate, unitate și stabilitate*, asemănătoare persoanelor căsătorite¹⁵.

Această definiție caracteristică concubinajului ne este sugerată de unele dispoziții legale în vigoare și anume:

- art. 4 din Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie¹⁶, conform căruia de efectele acesteia, adică ale acestei legi, beneficiază și persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, dovedite pe baza anchetei sociale;

- art. 2 alin. 3 din Legea nr. 416/2001 cu privire la venitul minim garantat¹⁷, potrivit căruia este asimilat termenului de familie, bărbatul și femeia necăsătoriți, cu copiii lor și ai fiecăruia dintre ei, care locuiesc și gospodăresc împreună;

- art. 60 alin. 3 C.fam., care se referă la conviețuirea mamei cu pretinsul tată al copilului din afara căsătoriei

Cu toate că nu este permisă sau prohibită expres de lege, starea de concubinaj, în esența ei trebuie să fie conformă cu ordinea publică, să nu încalce drepturile altor persoane și să nu fie fondată pe o cauză ilicită.

În cazul concubinajului dintre o persoană căsătorită și o persoană necăsătorită sau dintre două persoane căsătorite cu alte persoane, caracterul imoral și chiar ilicit al acestuia este evident.

Spre deosebire de căsătorie, care are la bază un act juridic și care conferă un statut social, o stare de drept, indiferent de existența sau inexistența relațiilor intime dintre soți, concubinajul are, deci, la bază o stare de fapt

¹⁴ M. Tomescu, *Dreptul familiei. Protecția copilului*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 123.

¹⁵ T. Bodoașcă, op. cit., p. 55.

¹⁶ Publicată în M. Of., Partea I, nr. 367/29 mai 2003.

¹⁷ Publicată în M. Of., Partea I, nr. 401/20 iulie 2001 cu modificările și completările ulterioare.

caracterizată prin *conviețuirea partenerilor*, relațiile intime fiind de esența acestuia¹⁸.

Pentru a ne afla în fața unei vieți de familie trebuie să fi existat o comunitate de viață tradusă printr-o coabitare a soților. Astăzi, în legislație și în practica judecătorească, concubinajul este surprins prin prisma *coabitării îndelungate și notorii a partenerilor*; a aparenței exterioare a unui menaj etc.

Deci, relațiile intime dintre parteneri trebuie să aibă stabilitate prelungită, să-ndeplinească o condiție de durată și de notorietate.

Pe lângă caracterul notoriu și durabil, starea de concubinaj trebuie să se întemeieze pe *acordul concubinilor*. Altfel spus, nimeni nu poate fi forțat să intre sau să rămână în stare de concubinaj. Deci, ca și la încheierea căsătoriei, concubinajul trebuie să fie liber consimțit, conștient și lipsit de vicii și nu trebuie să îmbrace nicio formă solemnă, spre deosebire de aceasta.

Statisticile dovedesc că fenomenul concubinajului ia amploare în dauna căsătoriei, motiv pentru care, în unele state, importanța în plan juridic a fenomenului a fost oglindită de unele modificări legislative¹⁹.

Concubinajul este un fenomen *contrar tradiției creștine*, determinat în principal de precaritatea educației persoanei, de insecuritatea economică și socială a familiei, precum și de oarecare rigiditate juridică în ceea ce privește procedura desfacerii căsătoriei prin divorț.

Deoarece căsătoria este monogamă, concubinajul nu poate fi, în principiu, decât *monogam*. Așa fiind, conviețuirea partenerilor trebuie să fie *exclusivă*. De asemenea, fapta unuia dintre ei de a se căsători cu altă persoană nu constituie bigamie, conform art. 303 C.pen. deoarece, nefiind

¹⁸ Dacă în practică se pot întâlni așa numitele „căsătorii albe”, în care soții nu conviețuiesc și nu întrețin relații intime (de ex.: căsătoriile fictive), „concubinajele albe” sunt inexistente, pentru că ceea ce conferă substanță stării de concubinaj este tocmai conviețuirea partenerilor, G. Lușan, op. cit., p. 118.

¹⁹ În Franța, concubinajului îi sunt destinate dispozițiile art. 515-518 Cod civil. De asemenea, sunt reglementate în așa zisele pacte civile de solidaritate, contractele încheiate între persoanele majore de sex diferit sau de același sex. Astfel de pacte îi conferă concubinului un drept de moștenire și locațiune, ajutor reciproc și impozit comun.

căsătoriți între ei sau cu alte persoane, nu există calitatea de soți, condiție eventuală pentru aplicabilitatea normelor juridice respective.

Raporturile juridice personale și patrimoniale dintre concubini și copiii lor vor fi guvernate de acele norme juridice în care se pune condiția calității de părinte. Astfel, spre exemplu, dispozițiile art. 97 C.fam. referitoare la drepturile și îndatoririle părinților față de copiii lor minori, vor fi incidente și în ceea ce-i privește pe concubini.

Pe de altă parte, concubinajul presupune, deopotrivă pentru bărbat și pentru femeie, posibilitatea *de a pune capăt unilateral conviețuirii dintre ei*, fără ca din această ruptură să se nască vreun drept pentru cel care stăruie în menținerea ei și vreo obligație pentru cel care renunță.

Oricum, concubinajul rămâne o situație de fapt în care, în principiu, raporturile personale și patrimoniale dintre concubini și cele dintre ei și terți sunt supuse normelor juridice de drept comun, iar raporturile dintre aceștia și copiii lor minori sunt rânduite, tot în principiu, de normele Dreptului familiei.

În dreptul comparat, concubinajul sau uniunea liberă are un regim destul de diversificat²⁰.

Fenomenul este sesizat în țările „common-law” de peste Atlantic: după o perioadă de viață în comun anumite drepturi care rezultă din concubinaj sunt recunoscute, în general din momentul încetării lui: de exemplu o obligație alimentară (Ontario, după 5 ani de conviețuire), partajul bunurilor (Noua Zeelandă, după 2 ani de conviețuire), un drept de succesiune (New Hampshire, SUA după 3 ani de conviețuire), o indemnizație în caz de despărțire abuzivă (California, după 1 an de conviețuire).

În țările est-europene, apropierea dintre uniunea liberă și căsătorie este sensibilă²¹.

În mod similar, și în America Latină²² concubinajul este foarte răspândit și adesea greu de diferențiat de căsătorie²³.

²⁰ Este vorba fie de un drept al jurisprudenței, precum în Franța, fie de un drept contractual, întâlnit în țările anglo-saxone de peste Atlantic. Există și țări în care legiuitorul sau judecătorul contemporan apropie, într-un fel sau altul, concubinajul de căsătorie.

²¹ În Slovenia, concubinajul este asimilat căsătoriei, drepturile succesoriale fiind subînțelese, dacă uniunea a durat "o perioadă lungă de timp", A. Corhan, op. cit., p. 59.

Încetarea relațiilor dintre concubini Ruptura voluntară

Concubinajul poate înceta prin una dintre următoarele modalități : prin voința unilaterală a unuia dintre concubini, prin decesul unuia dintre concubini sau declararea judecătorească a morții unuia dintre aceștia sau când intervine căsătoria, fie între aceștia , fie a oricărui dintre ei, cu o terță persoană.

Concubinii pot pune capăt legăturii lor fără îndeplinirea vreunei condiții de formă, spre deosebire de soți.

Situația de fapt creată ca urmare a constituirii concubinajului, poate fi dizolvată prin simpla voință unilaterală a unuia dintre concubini de a întrerupe conviețuirea. În dreptul nostru, această destrămare a concubinajului nu poate da dreptul, ca în cazul desfacerii căsătoriei, la daune-interese sau la o indemnizație.

Jurisprudența franceză a decis admisibilitatea, pe baza răspunderii delictuale, a acordării unei indemnizații de "divorț" pentru concubina care, după ce i s-a creat impresia că partenerul său dorește să întemeieze o familie, a fost abandonată de acesta, după o perioadă îndelungată de conviețuire, cu câteva zile înainte de nașterea copilului lor²⁴.

De asemenea, judecătorii au reținut valabilitatea promisiunii concubinului de a plăti o sumă de bani concubinei, în cazul în care el o părăsește, la baza acestui act stând o obligație naturală²⁵.

Pentru calcularea cuantumului indemnizației se ține seama și de durata legăturii de concubinaj, destrămarea acesteia fiind cu atât mai prejudiciabilă, cu cât viața în comun a concubinilor a fost mai îndelungată.

În plus, cel care se simte trădat și abandonat într-o relație de concubinaj, dorește să obțină de la celalalt nu numai o compensație de natură financiară, ci mai ales, o recunoaștere publică a culpei acestuia în destrămarea vieții lor de familie „*de facto*”.

²² În Bolivia, concubinajul are aceeași valoare cu căsătoria, după 5 ani de coabitare sau după 2 ani, dacă în acest timp s-au născut și copii.

²³ G. Lușan, op. cit., p. 118.

²⁴ Idem, p. 121.

²⁵ Ibidem.

În dreptul nostru, s-a hotărât că angajamentul luat de concubin de a plăti o sumă de bani concubinei sale, în cazul întreruperii conviețuirii, are o cauză ilicită și deci nu produce niciun efect juridic, potrivit art. 906 și art. 968 C.civ.²⁶.

Unui concubin nu-i este permis să se îmbogățească în dauna celuilalt, la adăpostul unei greșite și exagerate înțelegeri a principiilor moralei privind conviețuirea dintre un bărbat și o femeie în afara căsătoriei. Drept urmare, s-a dispus că pretențiile concubinei de a i se plăti remunerația cuvenită pentru timpul cât a prestat servicii concubinului pârât sunt admisibile.

Jurisprudența a constatat nulitatea unor contracte de vânzare-cumpărare sau de întreținere pentru cauza imorală, când s-a stabilit că asemenea contracte ascund donații deghizate, încheiate pentru a-l determina pe cel gratificat să înceapă sau să întrețină relații de concubinaj, ori să fie remunerat pentru aceasta²⁷.

Într-o speță²⁸, instanța judecătorească a reținut că, dacă doi concubini încheie între ei un contract de vânzare-cumpărare, a unui imobil, chiar dacă actul ascunde o donație simulată, contractul nu poate fi desființat pe considerentul că ar avea o cauză ilicită - continuarea relațiilor de concubinaj - cât timp se face dovada că între concubini există o puternică afecțiune, donatarul acordând îngrijiri donatorului suferind de o boală cronică, cei doi căsătorindu-se la scurt timp de la încheierea contractului.

În ceea ce privește liberalitățile între concubini, acestea produc efectele din dreptul comun, afară de cazul când sunt făcute pentru o cauză imorală²⁹.

Privitor la donațiile dintre concubini, fondate pe o cauză imorală, s-a decis că acestea devin valabile dacă ulterior se încheie căsătoria între aceștia, deoarece căsătoria exclude ideea că, prin perfectarea contractului de donație, s-a urmărit determinarea uneia dintre părți să intre sau să mențină relația de concubinaj cu cealaltă parte³⁰.

²⁶ G. Lupșan, op. cit., p. 129.

²⁷ E. Safta-Romano, „Despre consecințele juridice ale unor relații patrimoniale dintre persoanele fizice”, în R.R.D nr. 8/1988, p. 15 și urm.

²⁸ T.J. Suceava, sec. civ, dec nr. 940/1982, în R.R.D nr.7/1983, p. 57-58.

²⁹ A. Pricopi, *Căsătoria în dreptul român*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 32.

³⁰ T.J. Timis, sec. civ., dec. nr. 1273/1971, în R.R.D. nr. 5/1972, p. 157.

Așa cum am arătat, regimul comunității de bunuri nu folosește concubinilor, în raporturile patrimoniale dintre aceștia fiind aplicabile dispozițiile de drept comun, care reglementează proprietatea comună pe cote-părți, în măsura în care este dovedită existența unei asemenea proprietăți. Dovada proprietății indivize trebuie făcută în raport cu fiecare bun pretins, nu în raport cu totalitatea bunurilor. Contribuția concubinilor la dobândirea bunurilor în timpul conviețuirii lor este o chestiune de fapt și poate fi lămurită pe baza probelor administrate.

Contribuția materială a concubinilor se poate determina ținându-se seama de proporția veniturilor din muncă, cu care au contribuit la cheltuieli în cadrul gospodăriei comune, de valoarea muncii depuse pentru creșterea copilului rezultat din aceste relații cât și de valoarea muncii depuse în gospodărie³¹.

În Spania (Aragon și Catalonia), încetarea concubinajului poate interveni dacă unul dintre concubini părăsește nejustificat domiciliul pe o perioadă mai mare de un an; în acest caz în dreptul francez, concubina poate păstra locuința comună³².

Ar fi de observat că încetarea relațiilor de concubinaj, la fel ca și în cazul desfacerii căsătoriei prin divorț, poate afecta nu concubina, ci, în primul rând pe copiii lor minori, care astfel sunt lipsiți de dreptul de a crește alături de părinții lor, deoarece ocrotirea acestora prin părinți, evident va fi scindată ori, mai grav, va fi înlocuită cu una dintre formele protecției alternative³³.

Ruptura involuntară

În dreptul nostru, în cazul decesului unuia dintre concubini, în principiu celuilalt concubin nu i se recunoaște un drept de succesiune, spre deosebire de soți. Oricât de durabil ar fi concubinajul, acesta nu conferă vocație succesorală legală concubinului supraviețuitor³⁴. S-a decis că, acesta poate pretinde numai drepturile rezultând din contribuția (dovedită) adusă la achiziționarea unor bunuri în timpul concubinajului, inclusiv sumele de

³¹ M. Tomescu, op. cit., p. 125.

³² A.Pricopi, op. cit., p. 32.

³³ T. Bodoască, op. cit., p. 58.

³⁴ F. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2002, p. 112.

bani depuse la C.E.C. sau alte unități bancare.³⁵ Evident, concubinul supraviețuitor poate avea și drepturi succesoriale, dar numai pe cale testamentară, în calitate de legatar.

În practică, se pune problema cauzei imorale și în legătură cu legatul făcut concubinului. În literatura de specialitate³⁶ și în practica judiciară³⁷, se admite soluția potrivit căreia, concubinajul în sine nu este o cauză de nulitate a liberalității. Așa cum am arătat, și în cazul donațiilor, numai legatul făcut pentru a determina începerea sau continuarea relațiilor de concubinaj este nul, având cauza imorală³⁸.

O altă problemă care se pune în practică, este aceea a temeiului juridic al indemnizației solicitate și recunoscute ca despăgubire concubinei, în cazul decesului partenerului ei de viață, dacă decesul a fost provocat de o terță persoană. În acest sens, instanța supremă³⁹, a decis că acțiunea pentru valorificarea dreptului la despăgubiri civile în cazul morții susținătorului, aparține acelor persoane care fac dovada că au fost întreținute de victimă (concubina, copilul care a rezultat din concubinaj) și că au suferit o pagubă, ca urmare a uciderii acestuia. Așa fiind, în cazul în care în urma faptei ilicite victima a decedat, concubina sa, mamă a unor copii minori, are dreptul la despăgubiri pentru întreținerea lor, dacă face dovada că, prin moartea concubinului, copiii au suferit un prejudiciu, indiferent dacă acesta o presta benevol sau în baza unei obligații legale.

Tot practica a generat și întrebarea cine va suporta cheltuielile de înmormântare ale concubinului în cazul în care la momentul decesului său are soție supraviețuitoare și copii în viață, persoane care culeg moștenirea lăsată de defunct (adică bunurile proprii ale defunctului și cele dobândite în timpul căsătoriei soților, inclusiv în perioada separației în fapt). Cu referire la această situație de speță, obligația de plată a cheltuielilor de înmormântare ale defunctului incumbă, legal, moștenitoarelor legale ale

³⁵ F. Deak, op. cit., p.112; Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1047/1981, în C.D., 1981, p. 54-56.

³⁶ F. Deak, op. cit., p. 174.

³⁷ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr.144/1983, în R.R.D. nr. 2/1984, p. 104; T.J. Cluj, sec. civ., dec. nr. 1219/1983, în R.R.D. nr. 5/1984, p. 59.

³⁸ În practica instanțelor franceze concubinajul, în sine, chiar dublat de adulter, nu este considerat cauză imorală.

³⁹ Trib. Suprem, sec. militară, dec. nr. 33/1988, în R.R.D nr. 8/1989, p. 75.

defunctului, respectiv soției și fiicei acestuia, nicio altă persoană nefiind obligată să suporte aceste cheltuieli⁴⁰.

Plata cheltuielilor de înmormântare ale defunctului constituie o obligație a moștenitorilor acestuia (universali și cu titlu universal) și nu a altei persoane, fie ea și concubină.

Bibliografie

- ALBU, I, *Dreptul familiei*, E.D.P., București, 1975;
BODOASCĂ, T., *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005;
CIUPERCA, C, MITROFAN I., *Revista Română de Sociologie* nr. 5-6 /1993;
CORHAN, A, *Dreptul familiei. Teorie și practică*, Ed. Lumina Lex, București, 2005;
DEAK, F, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2002;
FILIPESCU, I.P., AURA, P., COLMUSCHI, O., EREMIA, I., *Încheierea căsătoriei și efectele ei*, Ed. Academiei București, 1981;
FLORIAN, E, *Dreptul familiei*, Ed. Lumina Lex, București, 1997;
FRENȚIU, G, „Plata de către un concubin a cheltuielilor de înmormântare ale concubinului său decedat, în „Curierul judiciar” nr. 1/2006;
LUPȘAN, G., *Dreptul familiei*, Ed. Junimea, Iași, 2001;
MORAREANU, C.Ș., *Concubinajul - realitate ce impune soluții legislative*, în *Curierul judiciar* nr.11-12/2004;
POPESCU, T. R., *Dreptul familiei. Tratat, vol. I*, E.D.P., București, 1965;
PRICOPI, A, *Căsătoria în dreptul român*, Ed. Lumina Lex, București, 2000;
SAFTA-ROMANO, E, „Despre consecințele juridice ale unor relații patrimoniale dintre persoanele fizice”, în *R.R.D* nr. 8/1988;
TOMESCU, M., *Dreptul familiei. Protecția copilului*, Ed. All Beck, București, 2005;

Drd. Nora Andreea DAGHIE
Universitatea „Dunărea de Jos” Galați

⁴⁰ G. Frențiu, „Plata de către un concubin a cheltuielilor de înmormântare ale concubinului său decedat, în „Curierul judiciar” nr. 1/2006, p. 18-23.